

TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA INDIVIDUAL VA DIFFERENSIAL YONDASHUV METODIKASI

Ergasheva Surayyo Yo'ldoshevna

Termiz shahar 3-sonli umumiy o'rta ta'lim maktabi, o'qituvchi.

Sultonova O'g'iloy Nabiyevna

Termiz davlat muhandislik va agrotexnologiyalar universiteti,

Aniq va tabiiy fanlar kafedrasi prof, DSc.

Annotatsiya.

Maqolada ta'lim jarayonida individual va differensial yondashuvning nazariy-metodologik asoslari, ularning o'zaro bog'liqligi va farqli jihatlari tahlil qilingan. O'quvchilarni bilim darajasi, qobiliyati va o'zlashtirish sur'atiga ko'ra guruhlashtirish mezonlari, differensial topshiriqlar tizimini loyihalashtirish bosqichlari hamda sinfda individual yondashuvni amalga oshirishning amaliy usullari yoritilgan. Tadqiqot natijalari individual va differensial yondashuvni ilmiy asoslangan tarzda qo'llash har bir o'quvchining o'ziga xos rivojlanish ehtiyojlarini qondirish, o'quv motivatsiyasini oshirish va ta'lim sifatini yaxshilashning muhim omili ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: *individual yondashuv, differensial ta'lim, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, differensial topshiriqlar, o'quv motivatsiyasi, ta'lim sifati, o'quvchilarni guruhlashtirish.*

Аннотация.

В статье анализируются теоретико-методологические основы индивидуального и дифференцированного подходов в образовательном процессе, их взаимосвязь и отличительные особенности. Раскрыты критерии группировки учащихся по уровню знаний, способностям и темпу усвоения материала, этапы разработки системы дифференцированных заданий, а также практические способы реализации индивидуального подхода на уроке. Результаты исследования показывают, что научно обоснованное применение индивидуального и

дифференцированного подходов является важным фактором удовлетворения особых потребностей развития каждого учащегося, повышения учебной мотивации и улучшения качества образования.

Ключевые слова: индивидуальный подход, дифференцированное обучение, личностно-ориентированное обучение, дифференцированные задания, учебная мотивация, качество образования, группировка учащихся.

Abstract.

The article analyzes the theoretical and methodological foundations of individual and differentiated approaches in the educational process, their interrelation and distinctive features. It reveals the criteria for grouping students according to their level of knowledge, abilities, and pace of learning, the stages of designing a system of differentiated tasks, as well as practical ways of implementing an individual approach in the classroom. The research results show that the scientifically grounded application of individual and differentiated approaches is an important factor in meeting the specific developmental needs of each student, increasing learning motivation, and improving the quality of education.

Keywords: individual approach, differentiated instruction, learner-centered education, differentiated tasks, learning motivation, quality of education, student grouping.

KIRISH

Har bir o'quvchi o'ziga xos qobiliyat, bilim darajasi, o'rganish sur'ati va qiziqishlarga ega yagona shaxsdir. Shu sababli barcha o'quvchilarga bir xil hajmda, bir xil murakkablikda va bir xil usulda bilim berishga asoslangan an'anaviy "bir xil hamma uchun" yondashuvi zamonaviy ta'lim sifatiga qo'yilayotgan talablarni to'liq qondira olmaydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Xalq ta'limi tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorida ham ta'lim sifatini tubdan yaxshilash, har bir o'quvchining shaxsiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan zamonaviy pedagogik yondashuvlarni joriy etish vazifasi belgilab berilgan [4]. Mana

shunday vazifalarni amalga oshirishning samarali vositalaridan biri — ta'limda individual va differensial yondashuvlardan foydalanishdir.

Mazkur maqolaning maqsadi — individual va differensial yondashuvlarning pedagogik mohiyatini, ularning o'zaro bog'liq, ammo farqli jihatlarini ochib berish, shuningdek ushbu yondashuvlarni amaliy dars jarayoniga tatbiq etishning metodik bosqichlarini ishlab chiqishdan iborat.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Ta'limda differensial va individual yondashuv muammosi pedagogika fanida keng o'rganilgan. Z.S. Teshabayevaning tadqiqotida pedagogik oliy ta'lim muassasalarida differensial yondashuvga asoslangan ta'lim jarayonining o'ziga xos xususiyatlari tahlil qilingan [1]. Amerikalik tadqiqotchi K.A. Tomlinsonning fundamental ishida bilim darajasi turlicha bo'lgan sinflarda ta'limni differensiatsiyalashning amaliy strategiyalari, jumladan mazmun, jarayon va mahsulot bo'yicha differensiatsiya modeli batafsil yoritilgan [2]. F.E. Qodirovning tadqiqotida esa ta'limda differensial yondashuvlarni ta'lim oluvchilarning ehtiyojlariga moslashtirilgan o'qitish usullari sifatida tatbiq etish masalalari ko'rib chiqilgan [3]. S. Vasinaning ishida differensial va individual yondashuvning o'zaro nisbati, ularning umumiy va farqli jihatlarini ilmiy asoslangan [5].

Tahlil qilingan manbalarda individual va differensial yondashuvning nazariy-kontseptual asoslari yetarlicha yoritilgan bo'lsa-da, ularni oddiy umumta'lim maktabi darsida, cheklangan vaqt va resurslar sharoitida amaliy tatbiq etishning izchil metodik algoritmi alohida tizimli tarzda kam ishlab chiqilgan. Mazkur maqola shu masalaga e'tibor qaratadi.

ASOSIY QISM. INDIVIDUAL VA DIFFERENSIAL YONDASHUVNING NAZARIY ASOSLARI

Pedagogikada “individual yondashuv” va “differensial yondashuv” tushunchalari o'zaro bog'liq, ammo bir xil ma'noni anglatmaydi.

Individual yondashuv — bu har bir aniq o'quvchining shaxsiy xususiyatlarini (bilim darajasi, fikrlash tezligi, xarakteri, qiziqishlari, sog'lig'i) hisobga olgan holda unga

nisbatan tanlab qo'llaniladigan ta'lim-tarbiya choralari tizimidir. Individual yondashuv, qoida sifatida, bitta aniq o'quvchiga qaratilgan bo'ladi.

Differensial yondashuv esa o'quvchilarni muayyan umumiy belgi (masalan, bilim darajasi, o'zlashtirish sur'ati yoki qiziqish yo'nalishi) bo'yicha shartli guruhlariga ajratib, har bir guruh uchun alohida topshiriqlar, metodlar yoki yordam darajasini belgilashga asoslangan yondashuvdir. Demak, differensial yondashuv — individual yondashuv g'oyasini amalga oshirishning amaliy, tashkiliy shakllaridan biri hisoblanadi, chunki u 25–30 nafar o'quvchiga ega sinfda har bir bolaga alohida-alohida murojaat qilish imkoni cheklangan sharoitda individuallashtirish g'oyasini amalga oshirishga xizmat qiladi.

DIFFERENSIAL YONDASHUVNI AMALGA OSHIRISH MEZONLARI VA BOSQICHLARI

Differensial yondashuvni samarali tashkil etish uchun o'qituvchi quyidagi izchil bosqichlarga amal qilishi tavsiya etiladi.

Birinchi bosqich — diagnostika. Bu bosqichda o'qituvchi kirish nazorati, kuzatuv yoki qisqa test topshiriqlari orqali o'quvchilarning mavzuni o'zlashtirish darajasini, mavjud bilim va ko'nikmalarini aniqlaydi.

Ikkinchi bosqich — guruhlashtirish. Olingan diagnostika natijalariga asoslanib, o'quvchilar shartli ravishda, odatda uch darajaga (asosiy daraja — mavzuni qayta mustahkamlashga muhtoj o'quvchilar; standart daraja — dastur talablarini o'rtacha o'zlashtirgan o'quvchilar; ilg'or daraja — materialni tezroq va chuqurroq o'zlashtiruvchi o'quvchilar) ajratiladi. Bunda guruhlar qat'iy va o'zgarmas emas, balki o'quvchining rivojlanishiga qarab moslashuvchan bo'lishi muhim ahamiyatga ega.

Uchinchi bosqich — differensial topshiriqlar tizimini loyihalashtirish. Har bir guruh uchun bir xil mavzu doirasida, ammo murakkablik darajasi, yordamchi ko'rsatmalar hajmi yoki bajarish usuli jihatidan farqlanuvchi topshiriqlar ishlab chiqiladi. Muhim shart — barcha guruhlarining topshiriqlari umumiy dars maqsadiga xizmat qilishi va bir xil asosiy kompetensiyani shakllantirishga qaratilgan bo'lishi lozim.

To'rtinchi bosqich — yordam darajasini tabaqalashtirish. Bilim darajasi past o'quvchilarga qo'shimcha namunalar, tayanch sxemalar yoki bosqichma-bosqich

ko'rsatmalar beriladi, ilg'or o'quvchilarga esa ijodiy, kengaytirilgan yoki amaliy tusdagi qo'shimcha topshiriqlar taklif etiladi.

Beshinchi bosqich — natijalarni baholash va qayta diagnostika. Differensial topshiriqlar bajarilgandan so'ng o'quvchilarning erishgan natijalari tahlil qilinadi va bu natijalar keyingi darslarda guruhlarini qayta ko'rib chiqish uchun asos bo'ladi.

SINFDA INDIVIDUAL YONDASHUVNI AMALGA OSHIRISHNING AMALIY USULLARI

Differensial topshiriqlar bilan bir qatorda, o'qituvchi sinfda quyidagi amaliy usullar orqali individual yondashuvni ta'minlashi mumkin: o'quvchining javobini baholashda nafaqat yakuniy natijani, balki uning shaxsiy o'sish dinamikasini (bugungi natijasini o'zining avvalgi natijasi bilan solishtirib) hisobga olish; sust va uyatchan o'quvchilar uchun avval juftlikda yoki kichik guruhda fikr almashish, so'ngra butun sinf oldida gapirish imkoniyatini yaratish; uyga vazifalarni ham darajalar bo'yicha tabaqalashtirilgan holda, o'quvchiga tanlov huquqini berib topshirish; individual maslahat daqiqalari (masalan, mustaqil ish vaqtida) orqali qiynalayotgan o'quvchiga nuqtali yordam ko'rsatish.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

O'tkazilgan nazariy tahlil shuni ko'rsatadiki, individual va differensial yondashuvlarning samaradorligi bir qator omillarga bog'liq. Diagnostikaning ob'ektivligi muhim ahamiyatga ega — agar o'quvchilarni guruhlashtirish asossiz yoki bir martalik baholash natijasiga asoslansa, bu adolatsiz tasniflanishga va o'quvchi motivatsiyasining pasayishiga olib kelishi mumkin. Guruhlarning moslashuvchanligi ham muhim shart hisoblanadi — o'quvchini “doimiy zaif” yoki “doimiy kuchli” sifatida yorliqlash pedagogik jihatdan noto'g'ri, chunki bu uning o'z-o'ziga ishonchiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin; shu sababli guruh tarkibi davriy ravishda qayta ko'rib chiqilishi shart. Bundan tashqari, barcha guruhlar uchun umumiy maqsadning saqlanishi zarur — differensiatsiya bilim mazmunini soddalashtirib, ba'zi o'quvchilarni davlat ta'lim standarti talablaridan mahrum qilish uchun emas, balki ularga shu talablarga turlicha yo'llar bilan erishish imkonini berish uchun xizmat qilishi lozim.

Shu bilan birga, individual va differensial yondashuvni joriy etish o'qituvchidan qo'shimcha vaqt va metodik tayyorgarlik talab qilishini ham e'tirof etish zarur. Shu sababli amaliyotda bu yondashuvni bir martalik tadbir sifatida emas, balki o'qituvchining kundalik ish uslubiga aylantirib, bosqichma-bosqich joriy etish tavsiya etiladi — masalan, dastlab faqat uyga vazifalarni, so'ngra sinfdagi mustaqil ish topshiriqlarini, keyinroq esa baholash mezonlarini tabaqalashtirishdan boshlash maqsadga muvofiq.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, individual va differensial yondashuvlar — bu har bir o'quvchining o'ziga xos qobiliyati va ehtiyojini hisobga olgan holda ta'lim sifatini oshirishning ilmiy asoslangan vositalaridir. Differensial yondashuv individual yondashuv g'oyasini ko'p sonli sinflarda amalga oshirishning real tashkiliy mexanizmi bo'lib, u diagnostika, guruhlashtirish, differensial topshiriqlarni loyihalashtirish va natijalarni qayta baholashdan iborat izchil tizim sifatida qo'llanilganda eng yuqori samara beradi. O'qituvchilarning ushbu yondashuvlarni bosqichma-bosqich, aniq metodik asosda joriy etishi o'quvchilarning o'quv motivatsiyasini oshirish, ularning shaxsiy rivojlanish ehtiyojlarini qondirish hamda umumiy ta'lim sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Teshabayeva Z.S. Pedagogik oliy ta'lim muassasalarida differensial yondashishga asoslangan ta'lim jarayoni // Maktabgacha va maktab ta'limi jurnali. – 2025. – №2. – B. 366–369.
2. Tomlinson C.A. How to Differentiate Instruction in Academically Diverse Classrooms. – 3rd ed. – Alexandria: ASCD, 2017.
3. Qodirov F.E. Ta'limda differensial yondashuvlar, talabalar ehtiyojlariga moslashtirilgan o'qitish usullari // Zamonaviy dunyoda innovatsion tadqiqotlar jurnali.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xalq ta'limi tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi qarori. – Toshkent, 2021.
5. Vasina S. Differensial yondashuv va ta'limda individual yondashuv. – Toshkent: Ma'naviyat, 2015.